

A férfiak jobb oldalukon fektetve, zsugorított helyzetben, DK-ÉNy-i irányban tájolva. A férfiak koponyájánál, esetleg karjánál vagy a kezük ügyében „kötelező” melléklet a pattintott kovakő kés, kiegészítő fegyver vagy eszköz a háromszög alakú nyílhegy vagy más kisebb, obszidiánból vagy kovából pattintott eszköz. A férfiak többségükben robosztus termetűek, viszonylag jó megtartású csontvázal. Az előkelőbb férfiak mellé a kőeszközökön túl réz fegyvereket, eszközöket is helyeztek. Három sírban egy-egy réztőr is feküdt, s eszközkészletüket kis rézárak egészítették ki.

Kiemelkedő jelentőségű a két, rézcsákányt is tartalmazó sír. Az egyik ellentett élű típus, jelképes temetkezés mellékleteként látott napvilágot. A halott nélküli sírban minden szükséges és jellemző tárgyat megtaláltunk. Edények, kőkés, nyílhegy, kisebb pattintott eszközök, állatcsont. A tárgyak elhelyezése a csontváz elképzelt helyének megfelelő. A másik rézcsákány nagyon gazdag sírből került elő. A csákány a halott arca előtt ill. a felhúzott keze fejénél feküdt. A koponya mögött, valószínűleg bot végét beborító kúp alakú aranylemez volt. A halott gazdagságát nem csak a fémek, hanem a díszes edénymellékletek is jelezték.

A női sírokban a kistermetű asszonyok bal oldalukon zsugorítva kerültek a férfiakéhoz hasonlóan DK-ÉNy-ra tájolt, négyszögletes gödrökbe. Az edénymellékletek mellett két női sírban kőből csiszolt gyöngysor került elő, a derékon ill. a bokánál, elvéve pattintott eszközök is előfordultak. Az edénymelléklet (átlag 3–4 db) a női sírokban is általános volt. Négy sírban találtunk egy-egy aranycsüngőpárt, azaz 8 db aranylemezt, a felvarrásra szolgáló 4-4 lyukkal. Nem csak előkerülésük jelent különleges szakmai eredményt, hanem az a tény is, hogy megfigyelhettük viseleti szerepüket. A női sírokban talált tárgyak fejdíszre varrva csüngtek két oldalt viselőjük halántékánál.

Mind a férfiak, mind a nők sírjában átlagosan 3–4 edény fordult elő. Az edényformák között az uralkodó típus az ún. tejesköcsög, mely többnyire a halott arca előtt a sírgödör falának támasztva állt vagy kissé oldalára dőlve feküdt. Gyakori ételmelléklet volt a hús, melyről az állatcsontváz-részek tanúskodnak.

Magyarázatra váró érdekesség, hogy egy kettős gyermek sír, illetve a csontok hiányossága miatt bizonytalan nemű halottat leszámítva a nemek aránya azonos. Ez az adat egybevág azzal a megfigyeléssel, hogy a temetkezés gazdagsága és tárgyegyüttése alapján több esetben egymással szomszédos, összetartozó sírpárokat állapíthattunk meg. Feltűnő a gyermeksírok szinte teljes hiánya. Az itt tapasztaltak azt a megfigyelést támasztják alá, hogy a gyermek halottakat megkülönböztetett bánásmódban részesítették és másutt, talán a településeken temették el.

CSÁNYI MARIETTA

290. Rákóczifalva, Bagi-föld (2. sz. lh.)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) U, Ge, A

A lelőhely feltárására a Vásárhelyi-terv továbbfejlesztése I. ütem, a Bivaly-tói töltés áthelyezése miatt vált

szükségessé. 2006. augusztus–szeptemberben összesen 38 230 m² területen folytattunk megelőző feltárást, összesen 362 objektumot bontottunk ki.

A lelőhely legkorábbi időszakát a *középső neolitikus* AVK település foltjai jelentik. Ezek egyike a szelvény K-i, DK-i szélén jelentkező néhány nagyméretű, szabálytalan körvonalú, gyér leletanyagot tartalmazó gödör formájában. A korszak másik megtelepedése a szelvény Ny-i szélén volt megfigyelhető: a csekély számú őskori leletanyagot tartalmazó gödör mellett itt tártunk fel három kutat.

Önálló jelenségként értékelhető egy melléklet nélküli, magányos csontvázas temetkezés, mely valószínűleg az 5–6. században a területen élt gepida népességhez köthető.

A lelőhely jellemző korszakának a 9. századi avar település tartható. A laza szerkezetű avar falu valószínűleg több rövid ideig tartó, egymást követő megtelepedés nyomaiból áll össze. A település alapegységét a 3–4 kisebb négyzetes, félig földbe mélyített épületből (házak és kiegészítő épületek) álló csoport jelenti. Ezek körül kerítések, karámok, szélfogók, terelőfalak, istállók alapárkai és cölöpsorai, valamint néhány tároló- és szemetesgödör található. A feltárási terület Ny-i részében igen kevés házcsoporthoz tartozó épület maradványai voltak. A megközelítőleg kéthektárnyi területen 10 nagyméretű, két- vagy háromszögletű, 10–15 m oldalhosszú karámot és a hozzájuk tartozó belső kerítések alapjait tártuk fel. Az ezekhez tartozó nagyméretű állatitató kutak egyikét szintén sikerült feltárnunk; az egykori víznyerőhely alja a jelenlegi talajszinthez képest 4,85 m mélységben volt.

Munkatársak: Gál Szilárd régész, Füzesi András, Kalli András, Masek Zsófia egyetemi hallgatók (ELTE Régészettudományi Intézet).

SZABÓ GÁBOR – SEBŐK KATALIN

291. Rákóczifalva, Bagi-föld (5. sz. lh.)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) U, Sza, Ge, A

2006. április–július között összesen 42 570 m² területen folytattunk megelőző feltárást, melynek során 743 objektumot bontottunk ki.

A lelőhely a Tisza egykori árterét É felől övező magasparton, két nagyobb dombvonulaton helyezkedik el. Folytatódik a feltárási területen kívül is É-i és K-i irányban, de Ny felől sikerült lehatárolnunk. Legintenzívebb része valószínűleg a tőle K-re eső erdős terület alá húzódik (lásd: 8/a lh.).

A vizsgált területen három főbb korszak jelenségeit figyeltük meg. A legkorábbi megtelepedés a *szakálhái kultúrához* köthető: néhány gödrökből és temetkezésből álló, a dombok tetején és déli lejtőin elhelyezkedő objektumcsoport tartozik ide.

A *szarmata népességhez* (4. sz. vége–5. sz.) köthető a feltárt objektumok mintegy egyharmada. A dombvonulat tetején, utcaszerűen rendezve helyezkedtek el az egykori falu téglalap alakú, félig földbe mélyített

házai, melyeket nagyobb méretű tárolóvermek vettek körül. A kutakat a mélyebben fekvő területeken találtuk meg. Az egyikben sikerült feltárnunk az egykori aknát támasztó, négyszögletes faszerkezetet is. A szarmata megtelepedéshez köthető még a Ny-i dombhát objektumainál megfigyelt nagyarányú pusztulási horizont is: öt esetben, egymástól csekély távolságra figyelhattunk meg a tárológödrök aljára bedobott halottakat, valamint a gödrök betöltésében sok égett házfaldarabot és egyéb égésnyomot találtunk.

A 6. századra keltezhető *gepida* faluhoz köthető az objektumok mintegy fele. Leletanyagán túl szerkezetében is számos hasonlóságot mutat a megelőző szarmata időszak településével: a kb. 3×3 m-es házak ugyanúgy a két magasabb dombhát tetején, négyes-ötös csoportokban helyezkedtek el, körülöttük néhány cölöpszerkezetes karámmal és tárológödrökkel. A házaktól kissé elkülönülve, zárt csoportban álltak a sütőkemencék. Az időszak egyik legjellegzetesebb tárgytipusa a bronzvagy vasszegekkel készített csontfésű; ezeknek különösen nagy és változatos kollekciója került elő a korszak házaiból és gödreiből. A korszakhoz egy temetkezés is tartozik.

Napvilágot látott még 5 DK-ÉNy-i, jórészt melléklet nélküli sír is a feltárási terület K-i felében; tájolásuk és rítusuk alapján a 8–9. századi *avar* népességhez tartozhattak.

A feltárási terület középső részén egy 20. századi juhodály alapját figyeltük meg.

Munkatársak: Gál Szilárd régész, Füzesi András, Kalli András, Masek Zsófia egyetemi hallgatók (ELTE Régészettudományi Intézet).

SZABÓ GÁBOR – SEBŐK KATALIN

292. Rákóczifalva, Bagi-föld (8. sz. lh.)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) U, R, B, Sza, Ge, A, Kk 2006. április–június között 15 700 m² területen folytattunk megelőző feltárást, melynek során 382 objektumot bontottunk ki. A lelőhely hossz tengelyében, megközelítőleg ÉNy-DK-i irányban húzódik a Tisza magaspártjának löszhátas vonulata, Ny-i oldalán erős lejtővel ereszkedik az egykori ártér szélének vonaláig.

Az első megtelepedés a középső neolitikum időszakára tehető, melyet a felület ÉNy-i és középső, legmagasabban fekvő szakaszán lehet lokalizálni. A középső neolitikus települést 35 gödör, 2 kút és 6 zsugorított vázas temetkezés jelzi.

A korai rézkori település DK-i irányban lehúzódott a dombhát pereméig, ahol egy ívelt vonalú, mély árok határolta a falut. A korszakba gödrök, árkok és kutak sorolhatók. A középső rézkor folyamán a korábban sűrűn lakott település helyét csupán egy szórványos, gödrökből és 1 árokból álló településrészlet foglalta el.

A bronzkort csupán a felület ÉNy-i peremén feltárt gödör és egy urnás temetkezés képviselte, melyek a késő bronzkorra keltezhetőek.

A népvándorlás kor korai szakaszában vált újra lakottá a terület. A legkorábbi leletanyag két, körárok körülvett *szarmata* temetkezésből került elő. A sírokba a halott mellé korsót, pénzeket, kést helyeztek, ruháikat bronzpitykével díszítették.

A szarmata temetkezésekre települt rá a *gepida* település, amely a teljes felszínt fedte, valószínűleg a domb feltáratlan területén is folytatódik. A faluból feltártunk 57 tárológödört, 28 földbe mélyített épületet, 5 kutat és 9 árkot. A földbe mélyített épületekben kemencéket, tűzhelyeket, kézi malom köveit és vasolvasztó műhely nyomait tártuk fel. A települést D-ről hármassal, a dombbal párhuzamosan futó árokrendszer határolta.

A *gepida* megtelepedést egy *avar* falu és temetője követte. A település objektumait a felület ÉNy-i és DK-i szakaszán lehetett megfogni, melybe tárológödrök, 11 földbe mélyített épület és árkok sorolhatók. A két településrészlet között helyezkedett el a temető, amely 55 temetkezésből állt és teljes területe a feltárt felszínre esett. Az ÉNy-DK-i tájolású, öt sorban elhelyezett, nyújtott vázas temetkezéseket a középső és a késői *avar* korszakba sorolhatjuk. A legtöbb csontváz mellett gyöngysorokat, fülbevalókat, övcsatokat, késeket találtunk. A gazdagabb temetkezések esetében bronzveretes övkészleteket, ezüstözött függőket, korsókat találtunk.

A lelőhelyen az utolsó megtelepedési periódust a késői középkorra tehetjük. Gödröket, árkokat és egy kutat tártunk fel ebből az időszakból.

A domborzati viszonyok és a felület ÉNy-i szakaszának intenzív fedettsége alapján megállapítható, hogy a feltárást Ny-i szélével határos erdő alatt is folytatódik a lelőhely (lásd: 8/a lh.).

Munkatársak: György László, Gyurkovics Éva, Rupnik László régészek, Szilágyi Márton, Tóth Farkas Márton egyetemi hallgatók (ELTE Régészettudományi Intézet).

VÁCZI GÁBOR – KOVÁCS KATALIN

293. Rákóczifalva, Bagi-föld (8/a sz. lh.)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) U, R, B, Sza, Ge, A 2006. szeptember–októberben 10 500 m² területen folytattunk megelőző feltárást, melynek során 236 objektumot bontottunk ki.

A lelőhely a 8. és az 5. sz. lelőhely között helyezkedik el, korábban erdővel fedett területen. A lelőhely közepét erőteljes, ÉNy-DK irányú hát szeli ketté; ennek aljában időszakosan vízjárta területek húzódnak, melyek régészeti jelenségekben szegényesek.

A területen a legkorábbi megtelepedés a középső neolitikum időszakára tehető. Az egykori települést nagyméretű agyagkitermelő gödrök, kerek tárológödrök és kutak jeleztek, valamint ide tartozott 3 zsugorított, DK-ÉNy tájolású, melléklet nélküli temetkezés is. Az edények között három arcos edényt és egy idoltöredéket is találtunk.

A rézkori tiszapolgári kultúra településéhez négy nagyméretű gödör és a falut övező árok, valamint egy